

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України від 4 вересня 2019 року № 6-п(II)/2019. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-19> (дата звернення: 15.11.2023).

Yakushev I. Problems of ensuring the employee's rights upon dismissal from work during the period of temporary incapacity for work. *The prohibition of termination of employment relations during the period of temporary incapacity for work of the employee is provided by the labor legislation only in case of dismissal at the initiative of the employer. The need to extend this guarantee is substantiated also when the employment relationship is terminated for other reasons, if the initiative comes from the employer.*

Keywords: labor contract, protection of labor rights, termination of labor relations.

(НЕ) ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

М. М. Яцишин

Розглянуто конституційні аспекти дотримання, обмеження та порушення законних прав і свобод людини в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: війна, російсько-українська війна, воєнний стан, права людини.

Актуальність і важливість прав людини, їх реалізація та захист є очевидними. Головною загрозою і перешкодою для реалізації прав людини стають збройні конфлікти. Саме в умовах конфліктів та війн порушення прав стають надзвичайно масштабними.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України від 14 березня 2022 року № 133, від 18 квітня 2022 року № 259, від 18 травня 2022 року № 341, від 12 серпня 2022 року № 573, від 7 листопада 2022 року № 757, від 6 лютого 2023 року № 58, від 01 травня 2023 року № 254.

Указом Президента України від 26 липня 2023 року № 451 продовжено строк дії воєнного стану з 05 години 30 хвилин 18 серпня 2023 року строком на 90 діб.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Право людини на життя задекларовано в Конституції України ст. 27 (Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань); ст. 28 (Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню).

Проте, найголовніше право людини – право на життя – в умовах війни є практично беззахисним, адже вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених

територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, з'валтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і права на гідність та недоторканість.

Особливо незахищеними під час війни є діти, які можуть бути розлучені з батьками, викрадені або примусово вивезені, як наслідок, при цьому втрачають доступ до освіти, медицини, їхнє життя піддається прямій загрозі, що є порушенням прав дитини.

В умовах війни досить часто порушується і право людини на житло, що гарантується ст. 47 Конституції України (Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду). Через руйнування або вимушений виїзд з окупованих територій, людина виявляється позбавленою власної домівки, житла.

У Конституції України у ст.64. зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Такими обмеженнями може бути необхідність:

- запобігти злочинів чи його перепинити;
- врятувати життя людей та майна, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину;
- з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи;
- забезпечити інтереси національної безпеки, територіальну цілісність, громадський порядок, економічний добробут;
- забезпечити охорону здоров'я і моральність населення, захистити репутацію або права і свободи інших людей;
- запобігти розголошенню інформації, одержаної конфіденційно;
- підтримати авторитет і неупередженість правосуддя тощо.

Інші, крім зазначених вище, окремі обмеження прав і свобод можуть встановлюватися лише в умовах воєнного або надзвичайного стану та завжди мають визначено-тимчасовий характер.

Обмеження прав та свобод передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», який вводиться Указом Президента України в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

На період воєнного стану можуть запроваджуватися такі заходи:

- 1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан;
- 2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- 3) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;
- 4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- 5) заборона страйків;
- 6) примусове відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб.

Під час війни додатково можуть здійснюватися такі заходи:

- 1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);
- 2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках - проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;
- 3) заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;

4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;

5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;

6) заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;

8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

9) порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції, а саме:

Ст. 24 – громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Ст. 25 – громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Ст. 29 – кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Ст. 40 – усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Ст. 51 – право на укладання шлюбу.

Ст. 52 – діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Ст. 55 – права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Ст. 56 – кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Ст. 57 – кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти,

що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Ст. 58 – закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Ст. 59 – кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Ст. 60 – ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Ст. 61 – ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Ст. 62 – особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Ст. 63 – Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Ці положення є гарантією невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, закріпленою у статті 21 Конституції України.

Питання забезпечення та дотримання прав людини в умовах війни потребує уваги і вивчення з боку науковців, громадськості, міжнародних організацій та спостерігачів, з метою недопущення їх порушення та з обов'язковим покаранням винних у разі їх кричущого недотримання.

Джерела та література:

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Які права можуть порушуватися під час війни і як їх захистити URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>

3. Як захистити права людини під час війни. Відповідають правники URL: <https://suspilne.media/380615-ak-zahistiti-prava-ludini-pid-cas-vijni-vidpovidaut-pravniki/>

Yatsyshyn M. (No) violation of human rights in the conditions of the russian-ukrainian war. *The constitutional aspects of observing, limiting and violating the legal rights and freedoms of a person in the conditions of the russian-ukrainian war are considered.*

Keywords: war, russian-ukrainian war, martial law, human rights.